

Список використаної літератури

1. Балабанов К. В. Національно-культурне та громадське життя греків України в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття / К. В. Балабанов, С. П. Пахоменко – Маріуполь, 2006. – 260 с.
2. Білецький А. А. Передмова / А. А. Білецький // Кір'яков Л. Лого пас Ігор ту стратию Слово про Ігорів похід : пер. на грецьку (румейську). – К. : Дніпро, 1987. – С. 6 – 9.
3. Від берегів Азова : твори грецьких поетів України / упоряд. Д. Демерджи. – К. : Дніпро, 1979. – 222 с.
4. Моя Эллада – Украина : стихи, проза, публицистика : сб. греческих литераторов. – Донецк : Китис, 1998. – 206 с.
5. Сардарян К. Г. Поетична творчість греків Донецького Приазов'я / К.Г. Сардарян // Монографія. – Донецьк : Норд-Прес, 2010. – 171 с.
Стаття надійшла до редакції 30 квітня 2012 р.

К. Sardaryan

TARAS SHEVCHENKO REASONS OF POETIC LEGASY OF THE GREEK LITERATI (A. SHAPURMY, L. KIRIAKOV)

The article is systemic generalisation of poetic works of Pryazov'ya Greeks whom groundwork is not interpreted practically by critique. In research for the first time in native literary studies a try of complex conceptualization of literary works of the Greek artists is carried out, classification of works of the Greek poets is developed.

УДК 82.091 : 821.161.2"19"+821.111(73)"19"

А. Ю. Хаджи

МОТИВ СВОБОДИ У РОМАНАХ В. ДІБРОВИ «БУРДИК» ТА ДЖ. КЕРУАКА «В ДОРОЗІ»

Стаття присвячена аналізу особливостей художнього осмислення екзистенційного мотиву свободи у романах «Бурдик» В. Діброви та «В дорозі» Дж. Керуака. Зроблено висновок, що головні герої романів обирають різні форми прояву своєї свободи. В обох творах пошук героями свободи сприймається як засіб боротьби з недосконалістю навколишнього світу.

Ключові слова: екзистенціалізм, екзистенційний мотив, свобода, протест, самовираження.

Прагнення до свободи та незалежності, до захисту своєї самостійності та вільного вибору світоглядних орієнтирів є характерними ознаками людського буття.

«Філософією свободи» називають екзистенціалізм – напрям західної філософії, який виник внаслідок руйнування всіх ілюзій щодо нескінченного прогресу. На зміну мріям і очікуванням прийшло відчуття безперспективності та безглуздості людського існування, що особливо посилювалося після Другої світової війни. Екзистенціалізм став «одним з найбільш впливових і продуктивних факторів епохи», визначив «інтелектуально-духовні пошуки широких верств інтелігенції», здійснив «сильний вплив на літературу, літературознавство, мистецтво тощо» [1, с. 1305] (тут і далі переклад наш – А. Х.). Екзистенціалізм акцентує на розумінні людиною специфічності свого місця, статусу і значення у світі, на визначенні свободи і відповідальності.

Проблема свободи – одна з головних у філософії екзистенціалізму – досліджувалася такими видатними мислителями, як М. Бердяєв, С. К'еркегор,

Ж.-П. Сартр, К. Ясперс та ін. Так, данський філософ і теолог С. К'еркегор стверджував, що свобода може бути тільки внутрішньою. Шлях до звільнення індивіда лежить у його заглибленні в самого себе. Французький філософ і письменник Ж.-П. Сартр вважав, що людина не може бути або рабом, або вільною людиною: вона завжди вільна, оскільки сама обирає себе, і навіть відмова від вибору є теж вибором.

У сучасній філософії існує декілька визначень поняття «свобода»: «універсалія культури суб'єктного ряду, яка фіксує можливість діяльності та поведінки в умовах відсутності зовнішнього цілепокладання» [2, с. 935]; «можливість робити так, як хочеться» [3, с. 406]; «одна з основоположних для європейської культури ідей, що відображає таке ставлення суб'єкта до своїх актів, при якому він є їх визначальною причиною і вони, отже, безпосередньо не обумовлені природними, соціальними, міжособистісно-комунікативними, індивідуально-внутрішніми або індивідуально-родовими чинниками» [4, с. 501]. Таким чином, ядром усіх запропонованих дефініцій виступає суб'єкт, здатний здійснити акт вибору і досягти поставленої мети.

Онтологічна проблема свободи знайшла своє вираження й у художній літературі. Не стали виключенням і твори американського письменника Дж. Керуака та українського прозаїка й публіциста В. Діброви. Близькість філософсько-естетичних концепцій цих письменників обумовлена характером їх трагедійного світовідчуття і способами вирішення ними проблем людського існування. У творах названих авторів чітко виражено прагнення досягнути й осмислити глибинні основи людської екзистенції. Обом письменникам цікавий образ героя, сповненого відчуття вичерпаності та розчарованості, героя, здатного заради власної свободи піднятися проти системи. Саме такий герой є засобом осмислення дійсності, розкриття сутності людського існування, адже через характеристику переживань протагоністом свого буття письменники визначають основні онтологічні конфлікти. Провідним мотивом творів американського і українського прозаїків є мотив пошуку свободи, і перш за все – свободи внутрішньої. Письменники, зазнаючи впливу екзистенціалізму, у своїх творах тяжіють до соціальної критики й прагнуть досягнути актуальні проблеми сучасності: існування людини у суспільстві, абсурдність буття, страх, відчай, відчуженість та самотність людини. Тому проведення типологічних паралелей між творами українця Володимира Діброви та американця Джека Керуака є **актуальним** і перспективним у річищі компаративних студій.

Типологічна близькість обраних для компаративного аналізу творів – «Бурдик» В. Діброви та «В дорозі» Дж. Керуака – виявляється у параекзистенціальних мотивах, які домінують у обох творах. **Мета** даної статті – на основі порівняльного аналізу визначити специфіку художнього осмислення мотиву свободи авторами названих творів.

Мета роботи зумовлює розв'язання ряду **завдань**, головними з яких є:

- висвітлити теоретичний аспект проблеми;
- визначити параекзистенціальні мотиви у романах «Бурдик» В. Діброви та «В дорозі» Дж. Керуака;
- з'ясувати риси подібності і відмінності художньої трансформації мотиву свободи у романах В. Діброви «Бурдик» та Дж. Керуака «В дорозі».

Роман «Бурдик», написаний сучасним українським письменником, представником «задушеного покоління», чії книги сьогодні друкуються англійською у американському видавництві Northwestern University Press, лауреатом престижних літературних премій і водночас – викладачем Гарвардського університету – Володимиром Дібровою. Цей роман – своєрідний життєпис парадоксальної особистості, історія нонконформіста, людини, що є абсолютно непристосованою жити за звірячими законами від народження до смерті. Паралельно із соціальним

відчуженням герой відсторонюється і від самого себе. Так, І. Булкіна, автор статті «Портрет героя на сірому тлі», зауважує: «Передусім маємо перед собою “роман покоління”, таку собі “історію сина віку”, портрет “людини 70-х” – втраченої і, отже, “маргінальної”» [5].

Ідейно суголосним українському твору є роман «В дорозі» американця Джека Керуака, знакової фігури 60–70-х років, «апостола бітництва», який першим увів поняття «beat generation» – «розбите покоління». Роман став символом цілого покоління, презентувавши його принципи та цілі. «В дорозі» – історія подорожей по американським і мексиканським дорогах Сала Парадайза, прототипом якого був сам письменник, і його друга Діна Моріарті. Роман і до цього часу входить в усі списки найважливіших творів англomовних авторів ХХ століття. Критики порівнюють його з Біблією і поемами Гомера: «“В дорозі” – не просто роман, це програма і пропаганда світогляду, це Євангеліє бітництва. А Дін – не просто герой цікавого роману, він міф, уособлення життєвого ідеалу» [6] – зазначає польський дослідник Є. Коссак.

І Дж. Керуак, і В. Діброва у своїх романах виводять на перший план образ екзистенціального героя-аутсайдера, що втікає від суспільства, порушуючи його закони. Стан відчуження, перш за все – відчуження від суспільства, є визначальним у їхній характеристиці.

Відчуженість Бурдика має свої підстави: він не може прийняти закони і правила суспільства, тому й не хоче поводитися згідно його моральних норм, бо усвідомлює їх абсурдність: «Відмовляюся! – кидає їм герой. – Геть із цього заповіддя! Назад до кишені!» [7, с. 95]. Так навколишній абсурд породжує обурення, гнів, бунт, у якому проявляється і стверджується особистісне начало. Бунт – це спроба людини довести свою соціальну значущість, в основі якої знаходиться усвідомлення себе як особистості, що заслуговує уваги, визнання і поваги. Він спрямований на тотальне знищення старих принципів і ціннісних настанов. Метою бунту є свобода. Бурдик відкрив таємницю вільного життя: вона полягала у тому, що свобода, як і повітря, ввійде в тебе настільки, наскільки ти впустиш її у себе. Для Бурдика свобода власного «я» – це першооснова буття, тому навколишній абсурд не може не породжувати бунт героя: «...я, ти, усі ми обмежені власним тілом. Поза ним і далі нього ми майже нічого не бачимо і не знаємо, а йому, тобто повітрю, відкрите все. Бо воно скрізь» [7, с. 203]. Однак свобода повинна бути відносною: гранична, абсолютна свобода є вседозволеністю.

Головний герой культової книги Дж. Керуака «В дорозі» – Дін Моріарті – теж знаходиться у стані постійного опору й протесту, які виникають через небажання підкорятися законам американського суспільства. Він і його товариш Сал Парадайз живуть за правилом – «життя заради життя». Дж. Керуак пише про свого героя: «Он был всего лишь юношей, до умопомрачения опьяненный жизнью, и, будучи мошенником, мошенничал только потому, что очень хотел жить...» [8, с. 9]. Герої роману сперечаються, розмірковують, тікають від суспільства та обов'язків, нав'язаних ним, почуваються непотрібними та відчувають самотність. Їхній протест не підкріплений ніякою політичною ідеєю, адже у них немає ніякої ідеології, крім однієї – самого життя. Герої завжди перебувають у пошуках – у вічній дорозі, вічній подорожі, у пошуках неіснуючого міста, в якому їм буде добре. Дорога для них виступає способом пізнання і набуття досвіду, пошуком істини і самих себе, подорож героїв – своєрідний варіант духовного ескапізму.

Проте, як і Бурдик, вони швидко розчаровуються і розуміють, що велика американська мрія стала ілюзією: «А впереди была суровая выпуклая громада моего Американского континента. Где-то далеко, на другом краю, выбрасывал в небо свое облако пыли и бурого дыма мрачный, сумасшедший Нью-Йорк. В Востоке есть что-то

бурое и священное; а Калифорния бела, как вывешенное на просушку белье, и легкомысленна...» [8, с. 97] – розмірковує Сал Парадайз, який виконує у романі функцію оповідача.

Основною мотивацією самотності героїв, їхньої відчуженості, приреченості та відчаю є страх, який, на думку С. К'єркегора, стає для людини «послуговуючим духом, який навіть проти власної долі повинен вести її туди, куди вона, полонена страхом, хоче йти» [9, с. 245].

Так, у Бурдика постійний страх викликала Боровадянка – всюдисуще око тоталітарної радянської системи – «правильна» вчителька, згодом лекторка й комсомольська апаратниця з промовистим прізвиськом: «Вчителька Боровадянка була тут для того, щоб ліпити форми за кращими з кращих зразків. Вона теж була певна, що все перекрито і схоплено» [7, с. 103]. Вона все життя переслідувала Бурдика: «Де б вони не потикалися, скрізь була Боровадянка. “Так, – попереджала вона, – щоб ніякої самодіяльності! Все, що вам треба, вже вирішено на найвищому рівні”» [7, с. 110], але вона не могла дозволити йому свободи у будь-яких діях: це означало б, що система більше неспроможна контролювати вчинки людей.

У Діна викликає страх можливість залишитися самотнім, зупинитися на одному місці. Як слушно зазначають російські вчені В. А. Пронін та С. П. Толкачов, «стає ясно, що героїв Керуака жене по дорогах не жага життя, а страх порожнечі, страх смерті» [10].

Отже, переживаючи страх, головні герої названих романів обирають свій шлях до свободи, і таким чином визначають свою долю.

Моделюючи ситуації життєвого шляху й вибору Бурдика і Діна, письменники зосереджують увагу на індивідуальному самовираженні героїв, виходячи з того, як вони бачуть і розуміють абсурдність життя. Філософи-екзистенціалісти переконували, що тільки свобода і вільний вибір дають людині можливість надати сенсу своєму існуванню, водночас такий вибір пов'язаний із відповідальністю перед собою та перед іншими. Іспанський філософ Х. Ортега-і-Гассет стверджує, що життя – «це, перш за все, наше можливе життя, те, чим ми здатні стати, і як вибір можливого – наше рішення, те чим ми дійсно стаємо. <...> Нас не пускали в світ, як кулю з рушниць, по ретельній траєкторії. Неминучість, з якою зводить нас цей світ – а світ завжди цей, зараз і тут – полягає у протилежному. Замість єдиної траєкторії нам задається сила-силенна, і ми відповідно приречені... вибрати себе» [11, с. 123].

Однак, незважаючи на подібність прагнень героїв – пошук свободи і кращого життя – шлях, який вони обирають, у кожного свій. Так, Дін Моріарті не приймає суспільство з його законами та мораллю. Він вірить у любов без обмежень та наркотики, і навіть стає на сторону злочинців. На думку С. Коссака, піддаючись впливу гри почуттів, герої роману відроджуються духовно. І це підтверджується словами Дж. Керуака: «пылающий, содрогающийся и вселяющий ужас демон, с чудовищной скоростью тучей вырастает передо мной на дороге, неотступно, точно закутанный в саван Скиталец, преследует меня на равнине <...> Вновь он мчался через величественный стонущий континент на запад и очень скоро должен был прибыть. <...> Похоже было, что надвигается прибытие Гаргантюа, и к нему следовало подготовиться: расширить трущобы Денвера и отменить действие кое-каких законов, чтобы вместить его громоздкое истрадавшееся тело, переполненное иступленным восторгом» [8, с. 316].

Для Діна Моріарті свобода – це швидка їзда на автомобілі, це секс у його оргастичних формах і «як швидкоплинне досягнення жаданої повноти відчуттів, крайнє розхитування нервів і одночасне їх одурманення мелодією, ритмом, рухом» [6]. Так, Діна Моріарті можна віднести до тієї категорії людей, яку французький філософ

А. Камю у роботі «Міф про Сизифа. Есе про абсурд» [12], назвав «найнижчим рівнем», тобто до тих, для кого не існує проблеми сенсу буття, бо їх життя зводиться до механічного існування, а їх девіз – «життя заради жаття», «рух заради руху».

На відміну від героя американського роману, Бурдик шукає себе у різних видах мистецтва. Героя мучить ситуація життя без свободи: все відбувається за певним зразком, кожен виконує свою роль, яка зрежисована системою. Тому він намагається змінити себе, створити навколо нову дійсність. Літературна творчість, якою він починає займатися, – це і є спроба реалізувати себе і таким чином врятувати. В кінці кінців, Бурдик знаходить відповідь на питання: «Що є свобода?» Для нього – це повітря: «Збагачені ним [повітрям – прим. А. Х.], вони прочистять ніздрі і впустять у себе дух справжнього життя. Якщо ж вони того не зроблять із власної волі, воно прийде, не питаючи їх. І усе за них зробить. Але вже ціною їхнього нерозумного життя» [7, с. 200].

Проте, шукаючи свободу, він стає заручником своїх надій і, в результаті, руйнує себе як особистість і залишається в полоні ілюзій про омріяну свободу. В. Діброва пише: «як комунізм був при силі, тоді і його опонент Бурдик, хоча й не процвітав матеріально, зате весь час рухався вгору. І як міг змагався з владою. Варто ж було прогресивному ладові занепасти, як Бурдик помер» [7, с. 208]. Так стає очевидною безглузда і страшна гра у самому існуванні, про яку автор говорить з неприхованою іронією.

Бурдика можна віднести до такого типу людей, які усвідомили весь абсурд навколишнього життя та безглуздість власного, але не змогли далі жити у такому стані, тому й закінчили своє життя самогубством, що є, на думку А. Камю, ознакою слабкої людини. Проте, на нашу думку, Бурдика не можна назвати слабким, адже він, знаючи про безглуздість людського буття, вже не може жити однією надією на вихід з такого існування, тому робить свій останній вибір – покинути це життя. На думку Л. Толстого, обраний шлях, тобто суїцид, є шляхом виходу сили і енергії, а Х. Ортега-і-Гассет називає таких людей вибраними, відносячи їх до тих, хто «вимагає від себе більше, навіть якщо вимога до себе непосильна» [11, с.120].

Не фізичною, але духовною смертю поволі закінчується життя Діна. Так, В. А. Пронін та С. П. Толкачов зазначають: «За зовнішньою бравадою і невгамовним бажанням жити раптом виявляються безмежний егоїзм, повне невміння і небажання рахуватися з друзями і близькими. Внутрішній світ Моріарті виявляється потворним і надламаним.» [10].

Таким чином, погляди Дж. Керуака та В. Діброви суголосні основним поняттям екзистенціалістів і обумовлені в значній мірі політичним дискурсом їх країн. Герої американського та українського прозаїків відчують ідейно-світоглядне протистояння, соціальну нерівність та фальш навколишнього світу. Автори обох творів беруть за основу постулат екзистенціалізму – людина відповідає за свої дії лише тоді, коли діє вільно, має свободу волі, вибору і засобів їхньої реалізації. Головні герої романів обирають різні форми прояву своєї свободи: для Бурдика – це творчість та постійний пошук сенсу життя, а для Діна – це кохання без обмежень, наркотики та подорожі. Проте обидва герої не знають, що робити з отриманою довгоочікуваною свободою: герой В. Діброви вчиняє самогубство, а для Діна, героя Дж. Керуака, вона виявляється руйнівною і знищує його як особистість.

Список використаної літератури

1. Грицанов А. А. Экзистенциализм // Грицанов А. А. История философии : [энциклопедия / науч. ред. А. А. Грицанов]. – Минск : Интерпрессервис ; Книжный Дом, 2002. – С. 1305.
2. Грицанов А. А. Свобода // Грицанов А. А. История философии : [энциклопедия /

- науч. ред. А. А. Грицанов]. – Минск : Интерпрессервис ; Книжный Дом, 2002. – С. 935.
3. Губский Е. Ф. Свобода // Губский Е. Ф. Философский энциклопедический словарь / [сост. Е. Ф. Губский]. – М. : Инфа, 2001. – С. 406.
 4. Апресян Р. Г. Свобода / Р. Г. Апресян // Новая философская энциклопедия : В 4 т. / [ред. совет: В. С. Степин, А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, А. П. Огурцов и др.]. – М. : Мысль, 2010. – Т. 3. – С. 501.
 5. Булкина И. Вся правда абсурда [Электронный ресурс] / И. Булкина. – Режим доступа : <http://polit.ua/articles/2010/11/15/dibrova.html>.
 6. Коссак Е. Экзистенциализм в философии и литературе [Электронный ресурс] / Е. Коссак. – М. : Политиздат, 1980. – 360 с. – Режим доступа : <http://lib.co.ua/phylos/kossak01/Kossak01.txt>.
 7. Діброва В. Бурдик / В. Діброва // Опудало : українська прозова сатира, гумор, іронія 80–90-х р. ХХ ст. / [упоряд., передмова В. Даниленка]. – К. : Генеза, 1997. – С. 90–246.
 8. Керуак Дж. В дороге : [роман] / Дж. Керуак ; [пер. с англ. В. Когана]. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2012. – 384 с.
 9. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор. – М. : Республика, 1983. – С. 245.
 10. Пронин В. А. Современный литературный процесс за рубежом [Электронный ресурс] / В. А. Пронин, С. П. Толкачев. – М. : Изд-во МГУП, 2000. – 168 с. – Режим доступа : <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook026/01/eabout.htm>.
 11. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Х. Ортега-и-Гассет // Вопросы философии. – 1989. – № 4. – С. 119 – 155.
 12. Камю А. Миф про Сизифа. Ессе про абсурд / А. Камю // Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство. – М. : Политиздат, 1990. – С. 23 – 100. Стаття надійшла до редакції 23 березня 2012 р.

A. Khadzhy

**THE MOTIF OF FREEDOM IN THE NOVELS «BURDYK» BY V. DIBROVA
AND «ON THE ROAD» BY J. KEROUAK**

The article analyzes the specifics of artistic embodiment of the existential motif of freedom in the novels «Burdyk» by V. Dibrova and «On the Road» by J. Kerouak. It is concluded that the protagonists of novels chosen the different forms of manifestation of their freedom. In the both novels the search heroes of freedom is perceived as a manner of expression of struggle with the imperfection of the surrounding world.

УДК 821.161.2-32.09 "189/191" (045)

М. М. Хорошков

**ЛІТЕРАТУРНІ ДИСКУСІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ. ЯК СПОСІБ
ГЕНЕРУВАННЯ НОВИХ МИСТЕЦЬКИХ ІДЕЙ**

У статті розглядаються основні ідейно-естетичні концепти літературно-критичних виступів і дискусій, представлених іменами І. Нечуя-Левицького, І. Франка, С. Єфремова, Б. Грінченка, М. Грушевського. Окрім того, автор робить спробу охарактеризувати філософсько-світоглядні параметри літературно-критичного дискурсу другої половини ХІХ ст., що реалізувався як певна система поглядів на призначення мистецтва слова, завдання і цілі літератури, її сутність.

Ключові слова: літературна дискусія, літературно-критичний дискурс.